

TRƯƠNG MINH KÝ

Những bài thơ ngụ ngôn dịch trước Nguyễn Văn Vĩnh Nguyễn Văn Sâm

Bây giờ nếu ta đi trên đường Trần Hưng Đạo, quận Nhứt Sài Gòn, trước khi quẹo sang con đường chạy thẳng lên Cầu Ông Lãnh thì thấy một ngôi trường Tiểu Học coi cũng khang trang. Đó là trường tiểu học Nguyễn Thái Học, tên trường mới được đổi lại năm 1957, chứ trước đó nó là trường Trương Minh Ký. Lý do của sự đổi tên này khá nhiều, nhưng tựu trung vì những nhân vật có tên trong hội đồng đổi tên phần nhiều không biết Trương Minh Ký là ai, họ chỉ biết Trương Vĩnh Ký và nghĩ rằng có thể là người trước đã đặt sai tên cho trường này¹. Tôi hân hạnh được học hai năm ở đây, thời cụ Hiệu Trưởng Nguyễn Văn Phác, trước khi thi đậu vô trường Petrus Ký. Còn nhớ rõ thường trước khi trống đánh, tôi la cà trong tiệm sách *Yiêm Yiêm Thư Trang* của nhà thơ Đông Hồ, đối diện với trường, coi cộp sách này sách kia, ngắm nghía lạ lùng một vị thư sinh mặc áo dài khăn đóng ngồi sau bàn viết, sau lưng nhiều bức liễn hoành phi quốc ngữ viết bằng bút lông với một thư pháp đặc biệt.. Từ bên nhà sách ngó qua, tôi thấy thân thương và hãnh diện về ngôi trường của nho nhỏ của tôi: Trương Minh Ký, coi cũng được ớn so với trường hai ba trường tư cùng trên khúc đường này là Lê Tấn Thành và Nguyễn Văn Khuê...

Tôi chẳng biết gì về nhân vật Trương Minh Ký cho tới khi chú tâm vô văn học Miền Nam. Bao nhiêu năm tìm tòi, biết được một chút tiểu sử, thấy hình ngôi mộ Trương Minh Ký ở Gò Vấp nhưng cơ may gặp tác phẩm của ông không nhiều, thậm chí một cái hình của ông cũng không có. Tiếc quá!

Thư Viện Trung Ương Pháp ở Paris, nơi được tiếng là phong phú thư tịch của Việt Nam cũng chỉ có chứa 5 quyển của Trương Minh Ký:

1. *Ca Từ Điển Nghĩa* (1894),
2. *Trị Gia Cách Ngôn* (1895).
3. *Phú Bản Truyện Điển Ca* (1896).
4. *Tuồng Kim Vân Kiều* (1896-97).
5. *Tuồng Phong Thần Bá Ấp Khảo* (1896)².

Trong năm quyển này thì *Kim Vân Kiều* và *Bá Ấp Khảo* là hai quyển phiên âm từ chữ Nôm. *Ca Từ Điển Nghĩa* và *Trị Gia Cách Ngôn* là những quyển sách mỏng vài mươi trang dịch mấy bài thơ

¹ Trường hợp ngược lại thì có tên đường Sương Nguyệt Anh (sai) và trường tiểu học Sương Nguyệt Anh (đúng), cũng ở Sài Gòn!

² Bibliothèque Nationale – Catalogue du Fonds Vietnamien 1890-1921 – Mme Le Thi Ngoc Anh -1987, p. 170.

Trung Quốc. *Phụ Bản Truyện Diển Ca* là sách dịch một quyển tiểu thuyết Pháp ra thể song thất lục bát (mà cho đến nay tôi cũng không biết đó là quyển gì, ai là tác giả). Cái tài tình, sở học của Trương Minh Ký có thể thấy nhưng chưa rõ ràng bằng những quyển *Chư Quốc Thại Hội, Như Tây Nhựt Trinh* ông viết du ký hai lần đi Pháp bằng thơ một kể cuộc hành trình dẫn mấy học sinh sang Alger du học, và một nói những điều mắt thấy tai nghe khi làm Thông ngôn cho phái đoàn của hoàng thân Miên Triện đi dự đấu xảo ở Paris nhân dịp khánh thành tháp Eiffel. Cũng vậy cái tài chuyển văn từ ngôn ngữ Pháp sang ngôn ngữ Việt phải đọc được trong quyển *Chuyện Phan Sa Diển Ra Quốc Ngữ*, bản in Sài Gòn, 1884.

Quyển này gồm 17 bài dịch ra văn vần và 150 bài dịch ra văn xuôi được sắp xếp chen lẫn nhau. Sau đây xin giới thiệu những bài ngụ ngôn văn vần đó. Mong rằng do sự giới thiệu này, các nhà nghiên cứu có hứng khởi làm một cuộc khảo sát tường tận để hiểu rõ cách dịch của ông mà tôi không đủ khả năng thực hiện. Nhìn tổng quát ta có thể thấy ngay Trương Minh Ký đã thêm thắt chi tiết, thay vài điều khó hiểu của nguyên thể bằng những điều dễ hiểu đối với người Việt. Gặp trường hợp ông còn dùng ca dao tục ngữ để cho người đọc dễ thấm thía hơn. Tác giả dùng chữ nôm na, thông dụng của thời mình nên đây là tài liệu quý và sống động để hiểu cách nói của người thời cuối thế kỷ 19 mà tự điển, đầu là tự điển của người đương thời cũng không thể cung cấp được.

Cũng nên nói rằng Trương Minh Ký với 17 bài dịch đã **đi trước Nguyễn Văn Vĩnh hằng ba mươi năm trong phương diện này**. Lâu nay chúng ta chỉ biết Nguyễn Văn Vĩnh mà **không biết người tiên phong** vì lý do binh lửa, tài liệu mất mát... nay đã đến lúc khi nói về công trình ngụ ngôn dịch của Nguyễn Văn Vĩnh thiết nghĩ người làm văn học cũng nên thêm vô rằng trước ông đã có người làm chuyện này và làm đã thành công đó là nhà văn của Nam Kỳ Lục Tỉnh hồi cuối thế kỷ 19, nhà văn Trương Minh Ký.

Chúng tôi sau đây đăng lại 17 bài dịch của Trương Minh Ký mà chúng tôi đánh máy lại cố giữ đúng từng chữ cả với cách dùng dấu [, !...] với 65 chú thích về từ cổ, từ địa phương, một vài nhận xét nhỏ nhỏ khi có dịp, chỉ cố giúp bạn đọc dễ hiểu hơn bài văn. Những vấn đề dạy bảo có tính cách luân lý hay túi khôn có trong bản văn không là đối tượng cho chúng tôi để ý đến vì lẽ đây chỉ là bản dịch. Cách dùng từ nhuần nhuyễn, điều luyện nhưng bình dân của Trương Minh Ký và ý hướng giới thiệu tư tưởng cùng lối suy nghĩ của người Pháp với quần chúng Việt đó mới là điểm son cần ghi nhận. Tài liệu có được là nhờ sự giúp đỡ của LM Triết, xin được gởi lời cảm ơn từ người giới thiệu.

Nguyễn Văn Sâm

(Port Arthur, Texas tháng 12 năm 2007)